

Вибір як інтегральна характеристика життєтворчості особистості

Даценко О. А.

Анотація. Стаття присвячена проблемі вибору у структурі життєтворчості особистості. Представлено теоретико-методологічний огляд деяких сучасних концепцій феномену. Зроблено спробу розгорнутого дефінітивного аналізу базового поняття в системі суміжних категорій екзистенційної психології. Визначено специфіку життєвого вибору, який на відміну від інших селекцій являє собою складний процес життєдіяльності людини, що виникає в критичній точці, передбачає інтеграцію різноманітних форм самоздійснення та конструювання життєвого шляху відповідно до визначених смислів і цінностей. У своїй функціональній сутності вибір є складним екзистенційним актом, у якому людина презентується як суб'єкт життя. Окреслено перспективи подальших наукових пошуків.

Ключові слова: вибір, життєвий вибір, прийняття рішення, екзистенція, життєтворчість, індетермінізм, вольовий акт, альтернатива.

Постановка проблеми. Складні трансформаційні процеси в економічній, політичній, духовній та інших сферах функціонування сучасного суспільства постійно ставлять людину в ситуацію необхідності робити вибір. Умови сучасного життя змінюються стрімко, призводячи до того, що особистість змушена переглядати власні установки, вносити корективи у свою поведінку, пристосовуватись до нових обставин і здійснювати всілякі вибори, як прості повсякденні, так і значущі, що визначають її існування в майбутньому. Унаслідок цього особливого значення набуває дослідження проблеми вибору як життєтворчого феномену, оскільки саме вибір може впливати на вектор, характер і результати подальшого існування людини.

Аналіз досліджень та публікацій. Останнім часом проблема вибору займає почесне місце серед актуальних питань психологічної науки. Її теоретичний і практичний аналізи доволі широко представлені як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Вивченням загальних психологічних властивостей вибору присвячені праці К. Абульханової-Славської, О. Асмолова, Н. Гришиної [1; 2; 5; 14]. У межах діяльнісно-процесуального підходу активна розробка проблеми

відбувається в дослідженнях Д. Леонтєва, О. Мандрикової, О. Фам, І. Муртазіної [12–14], де науковці фокусують увагу на виявленні видів особистісного вибору, особливостей його конструювання в ситуаціях різного рівня значущості; підкреслюється роль індивідуального потенціалу, що зумовлює готовність до вибору. Прийняття рішень як циклічний процес вивчалось в теорії психічного оберту М. Грота; як найістотніша фаза вольового акту — в роботах Г. Костюка; як процес постановки особистісних цілей — у концепції О. Тихомирова (цит. за [1; 2]).

У зарубіжній психології питання вибору представлено в межах різних концепцій і напрямків: в екзистенційній психології І. Ялома, М. Хайдегера, Ж.-П. Сартра [18]; у гуманістичній і феноменологічній теоріях К. Роджерса, А. Маслоу, Дж. Роттера [3], де вибір визначається елементом архітектуризації власного життя, свідченням самоактуалізації та відповідальності особистості.

У когнітивній психології К. Левіна, Л. Фестінгера вибір є результатом логічного опосередкування ситуації [11]. Символічний інтеракціонізм (Дж. Мід, Р. Харре) і диспозиційний напрямок (Г. Айзенк, Р. Кеттел, Г. Олпорт) вибір висвітлюють з погляду інтеграції зовнішніх детермінант життя та внутрішніх особливостей людини [1; 12].

Популяризація ідей життєтворчості, що останнім часом спостерігається у вітчизняній науці, питання вибору розглядає в контексті цілісного життєвого шляху та самореалізації особистості. У працях Т. Титаренко, І. Гуляс, Ф. Василюка [4; 6; 17] вибір інтерпретується як складний екзистенційний акт, що є результатом зіткнення безлічі індивідуально-неповторних особливостей людини, її психологічних і соціальних умов існування. Вибір як елемент стратегії життя та поведінки, що пов'язаний з особистісними нормами та цінностями, вивчався в теоріях Г. Балла, Л. Кравченко [3; 10]; як прояв особистісної життєтворчої активності — в концепціях В. Нечипоренко, В. Ямницького, О. Коржової [9; 15; 19].

Загалом можна констатувати, що наукові підходи щодо феноменології вибору, які можуть вважатися доведеними на сьогоднішній день, не є повністю оформленими та закінченими теоріями. Ця проблема визнається актуальною і викликає невпинно зростаючий інтерес із боку дослідників, особливо в контексті її висвітлення в умовах цілісного буття.

Мета статті: теоретичний аналіз і систематизація основних наукових положень проблеми вибору як механізму життєздійснення.

Викладення основного матеріалу. Вибір як психологічна проблема є надзвичайно складною та неоднозначною в комплексному дослідженні. Її системний аналіз започатковано в руслі класичної філософської проблеми волі, в основі якої лежить протиріччя між свободою вибору індивідом своєї поведінки та зовнішніми обставинами, що обмежують цей вибір. Історіогенеза проблеми засвідчує полімодальність її вирішення. Одні дослідники визнавали за людиною повну свободу у здійсненні вибору; інші вважали, що вся її поведінка детермінована зовнішніми силами, а тому індивід обмежений у виборі; треті відстоювали позицію, відповідно до якої поведінка та діяльність людини обумовлені спільним впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, а тому вибір є синкретичним утворенням.

У процесі розвитку наукового знання і становлення психології як самостійної галузі сформувалися дві найпоширеніші позиції, пов'язані з вирішенням проблеми вибору людини: детермінізм та індетермінізм. Специфічною особливістю детермінізму є переконаність у зумовленості поведінки та вибору людини зовнішніми чинниками, які впливають на неї як на пасивний об'єкт, викликаючи реакції у відповідь. Прихильники індетермінізму, навпаки, проголошують абсолютну свободу, самостійність і незалежність людини від впливу зовнішнього світу. Свобода волі стає в межах цього підходу самопричиною поведінки, а вибір розглядається як форма надситуативної та полenezалежної активності суб'єкта.

Значний внесок у дослідження проблеми зробив Г.Костюк, який вважав, що «вибір — це друга фаза вольового акту, коли у людини виникає одночасно декілька бажань і необхідність обирати найкращий варіант» (цит. за [14, с. 75]). Аналіз ситуації боротьби мотивів супроводжується напруженою роботою мислення та вольовим прийняттям рішення, що й інтерпретується як вибір.

В особистісно-діяльнісній теорії О.Асмолова зазначається, що існування декількох конкуруючих видів діяльності вимагає здійснення ціннісного вибору, під яким автор розуміє уявний зразок реальної поведінки, у якому віддзеркалюються світоглядні позиції суб'єкта [2]. Вибір заснований на принципах активності особистості, передбачає здатність до рефлексії ціннісно-сміслових утворень та їх гнучкого регулювання. Невід'ємними його рисами виступають: боротьба мотивів, невизначеність результату, наявність певної частки ризику, орієнтація на прийняті базові цінності, оцінка наслідків прийнятого рішення і т.д. [2]. Д.Леонт'єв тлумачить вибір як «вирішення невизначеності на різних рівнях людської діяльності в умовах множинності альтернатив» [12, с. 37].

Велику роль у розумінні фундаментальних основ проблеми відіграє теорія поля К. Левіна, де автор розглядає момент вибору як ситуацію боротьби спонукальних чинників, «в якій сили, що діють на індивіда, протилежні за напрямом і приблизно рівні за величиною» [11, с. 106]. Згідно з позицією науковця, рушійними силами вибору виступають три варіанти конфліктів: «прагнення — прагнення», де об'єкти мають позитивну та приблизно рівну валентність, але обирати потрібно щось одне; «прагнення — уникання», коли об'єкт водночас і притягує, і відштовхує; «уникання — уникання», коли з усіх негараздів, потрібно обрати найменше [11, с. 109].

О. Комлев до спонукальних факторів вибору додає ситуацію конфлікту подвійної амбівалентності, коли людина коливається у виборі однієї з двох альтернатив, кожна з яких має свої позитивні та негативні сторони [8]. Виникає питання, який механізм покладено в основу остаточного рішення, що саме зумовлює з безлічі протиріч обирати найкращий варіант? У своїй теорії К. Левін вирішує його в такий спосіб: поведінка людини є полезалежною від факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Вибір того чи того рішення зумовлюється тим, «...наскільки суперечлива ситуація дана суб'єкту в його переживаннях, наскільки обраний варіант є значущим в порівнянні з іншими і які наслідки має» [11, с. 111].

Індетермінізм життєвого шляху особистості, його відносна незалежність від біологічних і соціальних умов виступає засадничим положенням у межах екзистенційної психології, де вибір є однією з основних категорій і розуміється як невід'ємний атрибут людського існування [5; 15]. Особистість постає вільною, але водночас і відповідальною за все, що вона робить, ким стає, який життєвий шлях обирає і яких психологічних якостей набуває. І. Ялом з цього приводу зазначає, що структура характеру індивіда складається із зроблених протягом життя безлічі виборів: «Людина розбудовує себе сама, а рішення — це атоми буття, твореного людиною» [18, с. 377]. Як підкреслює науковець, в акті вибору фіксуються не лише переваги однієї з можливих альтернатив, а й презентується сама особистість, що через рішення стверджується у своїй сутності як суб'єкт життя [19]. У працях Р. Мея особистість постає унікальною та вільною в діях істотою, що через вибір виявляє власну інтенціональність на взаємини зі світом зовнішніх речей, іншими людьми та самим собою (цит. за [12]).

Принцип індетермінізму виступає засадничим у дослідженні вибору як онтологічного явища, що підкреслюється в роботах багатьох науковців. Завдяки напрацюванням Д. Леонтьєва, І. Коржової,

Ф. Василюка, С. Рубінштейна [4; 9; 12; 13; 16], у яких висвітлено рівневі класифікації селективних процесів, вибір стало можливим розглядати не лише як простий, буденний, а ще й як складний екзистенційний акт, у якому виявляється життєтворча сутність людини.

На думку С. Рубінштейна, вибір, що має надважливе значення для подальшого існування, є суто життєтворчим явищем, оскільки в ньому інтегровано різноманітні форми конструювання особистістю самої себе, свого життєвого світу, пошуку сенсу існування, реалізації свободи та відповідальності [16]. Дослідник зауважує, що це усвідомлений процес генерації рішення на основі інтеграції афективної та інтелектуальної активності особистості, завершується вольовими зусиллями, спрямованими на реалізацію прийнятого рішення [16]. І. Гуляс додає, що вибір є тим процесом, у якому розкривається весь набутий досвід особистості, її онтологічна ідентичність; «є механізмом кардинальної трансформації життєвих смислів, джерелом індивідуально-психологічних перетворювань, процесом розгортання життєвих задумів відповідно до власних перспектив» [6, с. 215].

К. Абульханова-Славська, розвиваючи ідеї С. Рубінштейна, підкреслює, що перевага способу життя, визначення цілей та етапів їх підпорядкування і досягнення є наслідками життєвих виборів особистості [1]. На думку автора, людина приймає рішення щодо ефективності існування в конкретних обставинах, самостійно визначає послідовність своїх дій, способи та засоби досягнення поставленої мети, бере на себе відповідальність за його наслідки, тобто в реалізації вибору виявляє всі ознаки життєтворчості.

Як зазначає Ф. Василюк, «будь-який значущий вибір — це здійснення конкретного способу та сценарію життя людини; ... роблячи його, особистість сама змінюється залежно від того, якій з наявних альтернатив вона віддала перевагу» [4, с. 296–297]. «Дія суб'єкта, якій надається перевага, є результатом розуміння її пріоритетності в структурі життєвих відносин та відповідності смислам та цінностям» [4, с. 287].

У численних теоретико-методологічних працях Г. Балла акцентовано на тенденції посилення уваги вчених до стратегічних життєвих виборів. Науковець зазначає: «Безперечно, вказана увага до стратегічних особистісних виборів є цілком виправданою і зі світоглядних міркувань, і у зв'язку з проблемами надання психологічної допомоги людям, які перебувають у кризовому стані, вихід з якого неможливий без здійснення адекватного життєвого вибору» [3, с. 4]. Досліджуючи життєві вибори у соціальній площині,

автор пов'язує їх із людськими нормами, цінностями: «... Важлива, хоч і невичерпна, роль актів вибору у процесі прийняття й реалізації людиною її рішень великою мірою зумовлена тим, що соціальні норми, які регулюють людську поведінку, прив'язані, як правило, до дискретних альтернатив, між якими треба робити вибір» [3, с. 7]. Г. Балл неодноразово підкреслював унікальність, неповторність кожного життєвого вибору та його наслідків, наголошував на тому, що він становить вузловий момент, у якому зіставляються альтернативи по-різному визначають подальшу долю людини, спрямованість її життєвого шляху [3].

Л. Кравченко вибір тлумачить як «...переломний етап на життєвому шляху, який передбачає прийняття рішення та його реалізацію, що орієнтовані на затвердження визначених цінностей» [10, с. 19]. Людина стикається з проблемою вибору тоді, коли в її житті виникає важливий, але суперечливий момент; відбувається активізація мотиваційних, когнітивних, вольових і поведінкових зусиль, що спрямовані на виявлення такої альтернативи, яка, на думку особистості, буде максимально успішною в цій ситуації. Від того, який варіант буде обрано, залежить доля та спосіб життя людини, її життєтворча продуктивність і психологічне благополуччя. Життєвий вибір дозволяє простежити, заради чого вона живе, чого прагне, у який спосіб досягає поставлених цілей. Прийняте рішення змушує людину включитися в певний соціальний контекст, освоювати конкретну систему відносин і види діяльності; сприяє виникненню нових функцій і форм самоефективності особистості.

У структурній моделі життєвого вибору Л. Кравченко виділяє дві складові: змістовно-сміслову й інструментальну. Змістовно-смісловий компонент відображає аксіологічну сутність людини, її цілі, прагнення та переконання, що виступають внутрішніми регуляторами вибору. Інструментальна складова презентована різними операціональними системами, що забезпечують функціонування складних селективних дій [10]. Великої ролі тут набуває індивідуальна специфіка процесів переробки інформації, способи її отримання та відтворення, прийоми аналізу та структурування. Відповідно до цього підходу вибір постає як раціональна перевага однієї з низки існуючих альтернатив, яка оцінюється за критеріями успішності, оптимальності, ефективності, доцільності, можливості отримати максимальну вигоду за мінімальних втрат [7]. Людина, ґрунтуючись на суб'єктивному образі дійсності, прагне досягнення внутрішньої узгодженості та несуперечності існування. Рефлексивні процеси забезпечують можливість об'єктивного

аналізу ситуації, виступають як логічно опосередкована ланка між намірами особистості й обставинами; реалізують функцію відновлення рівноваги між потребами індивіда та вимогами середовища. Через співвіднесення різних ціннісно-сміслових систем раціональні механізми зумовлюють перевагу певного варіанту дії за конкретних обставин.

На думку Т. Титаренко, ситуація необхідності прийняття рішення актуалізується в біфуркаційних моментах життєвого шляху, унаслідок чого людина може вийти на якісно новий рівень існування. Вибір — це така дія самореалізації, завдяки якій особистість може змінювати старі та шукати нові смисли, енергетично забезпечувати процеси реконструювання життєвого світу, якісну динаміку його просторово-часових координат. Власними життєвими виборами людина будує свою індивідуальну історію, її подієвий перебіг, маркує ключові етапи біографії. Зіткнувшись із необхідністю вибору, людина визначає найбільш оптимальний варіант, що конгруентний її життєвим смислам та цінностям [17].

І. Гуляс вибір пов'язує із творчим самоздійсненням особистості; розглядає його як складне, зважене, свідоме рішення, яке впливає на стратегії життєздійснення. Це довільний акт, що забезпечує визначення особистістю свого майбутнього та самої себе, розуміння того, чого людина хоче, що її приваблює та до чого прагне; передбачає систему необхідних засобів його реалізації; обумовлює подальший напрямок і результати життєдіяльності [6]. У зв'язку з цим розуміння життєтворчого характеру вибору стосується не лише наслідків, яких він може мати, а й самого процесу прийняття рішення. Онтологічне узагальнення феноменів вибору наближає до розуміння того, що вибір — це процес свідомої, відповідальної організації індивідом свого життєвого світу; розглядається не як проста конвергенція суб'єктивного й об'єктивного, а як складна форма самореалізації, у якій розкривається діалектика існування, визначаються подальші напрямки та зміст людського життя; є надзвичайно складним і багатоаспектним психологічним феноменом, що функціонує в різних сферах і на різних рівнях, має потужні рушійні сили та регулятивні можливості в подальшому життєзабезпеченні. Вибір є загальним і цілісним відображенням особистісної компетентності, опосередковується системою внутрішніх механізмів і зовнішніх чинників, має різне як особистісне, так і соціальне значення. Він завжди суб'єктивний, його внутрішній зміст заповнений відповідним психічним досвідом, має інструментальне значення і, по суті, є функціональним утворенням, що виявляє людину як суб'єкта життєтворчості.

Висновки і перспективи подальшого дослідження.

Проведений теоретичний аналіз феномену вибору засвідчує його складність і багатоаспектність дослідження. Була здійснена спроба визначення дефініції цього поняття, виявлення його психологічної сутності у структурі цілісного буття особистості. Окреслено деякі особливості феномену як процесу свідомої та творчої організації індивідом свого життя, який виникає в критичній точці, потребує необхідних умінь, спирається на індивідуально визначені смисли та цінності й визначає подальший життєвий шлях. Здійснюючи вибір, особистість виступає активним суб'єктом, що самостійно вибудовує свій онтологічний простір і бере на себе відповідальність за вчинені дії. Проведені дослідження не дають вичерпного аналізу проблеми й актуалізують необхідність її подальшого, більш ґрунтовного та системного вивчення як механізму життєздійснення.

Список використаної літератури

1. Абульханова К. А. Принцип субъекта в отечественной психологии. *Психологический журнал*, 2005. Т. 2. С. 3–21.
2. Асмолов А. Г. Психология индивидуальности. Методологические основы развития личности в историко-эволюционном процессе. Москва : Мысль, 2007. 96 с.
3. Балл Г. О. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки. *Соціальна психологія*, 2005. № 1. С. 3–13.
4. Василюк Ф. Е. Психотехника выбора. *Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии* / под ред. Д. А. Леонтьева, В. Г. Шур. Москва : Смысл, 1997. С. 284–314.
5. Гришина Н. В. Психология социальных ситуаций. *Вопросы психологии*, 2007. № 1. С. 121–132.
6. Гуляс І. А. Життєвий вибір як творче самоздійснення особистості. *Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць*, 2019. № 16. С. 213–222.
7. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений. Москва : Прогресс, 2013. 502 с.
8. Комлев А. А. Психологические факторы значимого жизненного выбора : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.01. Тамбов, 2003. 22 с.

9. Коржова Е. Ю. Психология жизненных ориентаций человека. Санкт-Петербург : Изд-во РХГА, 2006. 384 с.
10. Кравченко Л. С. Жизненный выбор личности (психологический анализ) : дис. ... канд. психол. наук : 19. 00.01. Москва : МГУ, 1987. 202 с.
11. Левин К. Теория поля в социальных науках. Санкт-Петербург : Сенсор, 2017. 316 с.
12. Леонтьев Д. А., Мандрикова Е. Ю. Моделирование «экзистенциальной дилеммы»: эмпирическое исследование личностного выбора. *Вестник Моск. ун-та. Серия «Психология»*, 2005. № 4. С. 37–42.
13. Леонтьев Д. А., Овчинникова Е. Ю., Рассказова Е. И., Фам А. Х. Психология выбора. Москва : Смысл, 2015. 484 с.
14. Муртазина И. Р. Отечественные подходы к пониманию жизненного выбора. *Психология XXI века : материалы Междунар. науч.-практич. конф.* Санкт-Петербург : СПбГУ, 2011. С. 74–76.
15. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія. Київ : Кафедра, 2013. 381 с.
16. Рубинштейн С. Л. Человек и мир. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 640 с.
17. Титаренко Т. М. Природа вибору: шляхи самоорганізації особистості у її життєвому світі. *Психологічні перспективи*, 2001. Вип. 1. С. 67–76.
18. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. Москва : Класс, 2015. 576 с.
19. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України. СВД Черкасов М. П., 2006. 362 с.

References

1. Abul'hanova, K. A. (2005). Printsip sub'ekta v otechestvennoy psihologii [The principle of the subject in domestic psychology]. *Psihologicheskii zhurnal*. Vol. 2. S. 3–21. [in Russian]

2. Asmolov, A. G. (2007). Metodologicheskie osnovy razvitiya lichnosti v istoriko-evolyucionnom processe [Psychology of individuality. Methodological foundations of personality development in the historical and evolutionary process]. Moskva : Mysl'. 96 s. [in Russian]
3. Ball, G. O. (2005). Fenomen viboru v konteksti social'noï povedinki [The phenomenon of choice in the context of social behavior]. *Social'na psihologiya*. Vol. 1. S. 3–13. [in Ukraine]
4. Vasilyuk, F. E. (1997). Psihotekhnika vybora. Psihologiya s chelovecheskim licom: gumanisticheskaya perspektiva v postsovetsoj psihologii [Psychotechnics of choice. Psychology with a human face: a humanistic perspective in post-Soviet psychology]. Eds D. A. Leontiev, V. G. Shchur. Moscow : Smysl Publ. S. 284–314. [in Russian]
5. Grishina, N. V. (2007). Psihologiya social'nyh situacij [Psychology of social situations]. *Voprosy psihologii*. Vol. 1. S. 121–132. [in Russian]
6. Gulyas, I. A. (2019). Zhitt'eviy vibir yak tvorche samozdiysnennya osobistosti [Life choice as a creative self-realization of the individual]. *Problemi suchasnoï psihologii : zbirnik naukovih prac'*, Vol. 16. S. 213–222. [in Ukraine]
7. Kozeleckiy, Y. (2013). Psihologicheskaya teoriya reshenij [Psychological decision theory]. Moskva : Progress, 502 s. [in Russian]
8. Komlev, A. A. (2003). Psihologicheskie faktory znachimogo zhiznennogo vybora [Psychological Factors of Significant Life Choices] : *avtoref. dis. ... kand. psiholog. nauk* : 19.00.01. Tambov. 22 s. [in Russian]
9. Korzhova, E. Yu. (2006). Psihologiya zhiznennyh orientacij cheloveka [Psychology of human life orientations]. Sankt-Peterburg : Izd-vo RHGA. 384 s. [in Russian]
10. Kravchenko, L. S. (1987). Zhiznennyj vybor lichnosti (psihologicheskij analiz) [Personal life choice (psychological analysis)] : *dis. kand. psihol. ... nauk* : 19. 00.01. Moskva : MGU. 202 s. [in Russian]
11. Levin, K. (2017). Teoriya polya v social'nyh naukah [Field theory in the social sciences]. Sankt-Peterburg : Sensor. 316 s. [in Russian]
12. Leont'ev, D. A. & Mandrikova, E. Y. (2005). Modelirovanie "ekzistencial'noj dilemmy": empiricheskoe issledovanie lichnostnogo vybora [Modeling the "existential dilemma": an empirical study of personal choice]. *Vestnik Mosk. un-ta. Seriya "Psihologiya"*. Vol. 4. S. 37–42. [in Russian]

13. Leont'ev, D. A., Ovchinnikova, E. Yu., Rasskazova, E. I. & Fam, A. H. (2015). *Psihologiya vybora* [The psychology of choice]. Moskva : Smysl. 484 s. [in Russian]
14. Murtazina, I. R. (2011). *Otechestvennye podhody k ponimaniyu zhiznennogo vybora* [Domestic approaches to understanding life choice]. *Psihologiya XXI veka : materialy Mezhdunar. nauch.-praktich. konf. Sankt-Peterburg* : SPbGU. S. 74–76. [in Russian]
15. Pomitkina, L. V. (2013). *Psihologiya priinyattya osobististyu strategichnih zhittevih rishen'* : monografiya [Psychology accepts special strategic life decisions]. Kiïv : Kafedra. 381 s. [in Ukraine]
16. Rubinshtejn, S. L. (2012). *Chelovek i mir* [Man and the world]. Sankt-Peterburg : Piter. 640 s. [in Russian]
17. Titarenko, T. M. (2001). *Priroda viboru: shlyahi samoorganizacii osobistosti u ii zhittevomu sviti* [The nature of choice: ways of self-organization of special features in the world of life]. *Psihologichni perspektivi*. Vol. 1. S. 67–76. [in Ukraine]
18. Yalom, I. (2015). *Ekzistencial'naya psihoterapiya* [Existential psychotherapy]. Moscow : Klass. 576 s. [in Russian]
19. Yamnic'kij, V. M. (2006). *Rozvitok zhittetvorchoyi aktivnosti osobistosti: teoriya ta eksperiment* : monografiya [Development of life-creating activity of the individual: theory and experiment]. Odesa : PNC APN Ukraïni. SVD Cherkasov M. P. 362 s. [in Ukraine]

Datsenko O. A.

Choice as an integral characteristic of the life of the individual

Abstract. The article is devoted to the problem of choice in the structure of personality creativity. Theoretical and methodological review of some modern concepts of the phenomenon is presented. An attempt is made to expand the definitive analysis of the basic concept in the system of related categories of existential psychology. The specifics of life choices are determined, which, unlike other selections, is a complex process of human life that arises at a critical point, involves the integration of various forms of self-realization and construction of life in accordance with certain meanings and values. In its functional essence, choice is a complex existential act in which a person is presented as a subject of life. Prospects for further scientific research are outlined.

Key words: choice, life choice, decision making, existence, life creation, indeterminism, volitional act, alternative.

Даценко Оксана Анатоліївна,
асистент кафедри загальної та вікової психології
Криворізький державний педагогічний університет
Кривий Ріг, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6722-6141>
bezaddressi@gmail.com